

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 3 від 06.05.2024 р.

Голова Приймальної комісії

Олександр ТУРУНЦЕВ

ПРОГРАМА

**вступного випробування (іспиту) до аспірантури
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки**

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Освітньо-наукова програма: «Освітні, педагогічні науки»

На основі: освітнього ступеня «Магістр»

(освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»)

ПОГОДЖЕНО

Проректор з наукової роботи

Наталія ВІННІКОВА

РОЗГЛЯНУТО І ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні Вченої ради

Факультету педагогічної освіти

Протокол № 2 від 28.04.2024 р.

Заступник Голови Вченої ради

Світлана ПАЛАМАР

Київ – 2024

Пояснювальна записка

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні підготовка здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку наукового потенціалу українського народу, запорукою майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як європейської, суверенної, незалежної, демократичної держави.

Метою вступного іспиту для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки є систематизація теоретичних і прикладних знань науковців-початківців щодо розуміння сучасних євроінтеграційних процесів модернізації освіти, стратегій реформування вітчизняної вищої освіти, сприяння розвитку їх дослідницько-аналітичних якостей, загальних, галузевих (загальних) та галузевих (спеціальних) компетентностей як науковців. Вступне випробування для здобувачів третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки має на меті визначити рівень їхньої готовності до навчання, оволодіння науковими та дослідницькими компетентностями.

Програма розроблена у контексті нових вимог до освітньо-наукової підготовки дослідників у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки та відповідно до «Рекомендацій щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми» (2020), затверджених Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Програма побудована на основі міждисциплінарного підходу та містить питання зі стратегічних напрямів модернізації сучасної системи освіти в Україні, її нормативно-правового забезпечення, євроінтеграційних аспектів освіти, сучасних інноваційних освітніх технологій, методології наукового дослідження й тенденцій розвитку сучасної педагогічної науки.

Окремими складовими елементами Програми, які мають допомогти майбутньому науковцю в процесі підготовки до вступного випробування, є загальнотеоретичні питання, питання орієнтовані на знання загальної педагогіки та історії педагогіки, теорії та методики професійної освіти, теорії та методики виховання, теорії та методики навчання музики, української мови, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, список рекомендованої літератури, критерії оцінювання освітніх результатів.

Змістове поле програми представлено такими найбільш суттєвими науковими аспектами:

- нормативні основи розвитку сучасної освіти;
- генеза розвитку педагогічної науки;

- науковий апарат педагогіки;
- процес інтеграції та диференціації наук про освіту;
- логіка, етапи та методи наукового дослідження;
- стратегічні напрями модернізації вітчизняної системи вищої освіти;
- нормативно-правова база освіти в Україні;
- сучасні концепції освіти;
- інформаційно-комунікаційні технології в освіті;
- основи менеджменту освіти;
- аналіз сучасних тенденцій розвитку освіти в Україні;
- алгоритм наукового дослідження;
- діагностичний інструментарій та методичний супровід власного дослідження;
- основи сучасної дидактики;
- гносеологія наукового пізнання.

Вступне випробування проводиться у формі іспиту та передбачає відповідь вступника за трьома питаннями обраного білету. Час підготовки відповіді – 30 хв.

I. СТРУКТУРА ПРОГРАМИ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

1.1. Перелік загальних питань для складання вступного іспиту зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

1. Об'єкт, предмет, мета педагогіки як наукової галузі.
2. Провідні педагогічні категорії та поняття.
3. Генезис педагогічної думки. Основні його періоди й найбільш видатні персоналії.
4. Інтеграція і диференціація наук про освіту.
5. Сутність гносеології та методології наукового пізнання.
6. Логіка та етапи наукового дослідження.
7. Методи педагогічного дослідження. Їх класифікація.
8. Характеристика нормативно-правової бази розвитку освіти в Україні.
9. Стратегічні напрями модернізації вітчизняної системи освіти у контексті положень Закону України «Про освіту» (2017 р.).
10. Характеристика провідних понять Закону України «Про освіту»: академічна свобода, індивідуальна академічна траєкторія, компетентність.
11. Галузеві стандарти вищої освіти: структура та особливості.
12. Стратегічні напрями модернізації вітчизняної системи вищої освіти у контексті положень Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.).
13. Стратегія освітньої політики в Україні у контексті її входження у Європейський освітній простір.
14. Особливості системи освіти в одній із країн Європейського Союзу. Сутність компаративного аналізу педагогічних явищ.
15. Сучасне тлумачення феномену якості освіти у законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) та Рекомендаціях Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти стосовно запровадження внутрішньої системи забезпечення якості.
16. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610) та проєкт нової редакції цього документа (від 07.03.2024 р.).
17. Моніторинг якості освіти: поняття, сутність, структура. Види моніторингу.
18. Діагностичне обстеження в системі моніторингу якості навчальних досягнень. Аналіз кількох діагностичних методик.
19. Ієрархія провідних підходів в освітніх, педагогічних науках та їхня характеристика.

20. Компетенція та компетентність як провідні поняття компетентнісного підходу та індикатори якості освіти.
21. Технології освіти: поняття, сутність, структура.
22. Сутність базових принципів сучасної освіти.
23. Методи навчання: поняття, структура, функції. Класифікації методів навчання.
24. Форми організації навчання та їх трансформація у сучасній системі освіти.
25. Сутність інтерактивних методів та технологій сучасної освіти.
26. Тенденції та особливості сучасного виховання. Сутність педагогіки дозвілля.
27. Принципи, методи й напрями сучасного виховання.
28. Особливості сучасного виховання молоді з урахуванням зміни поколінь.
29. Розвиток особистості: закономірності, рушійні сили, чинники. «Зони розвитку особистості» (за концепцією Л. Виготського).
30. Педагогічний контекст проблеми віку. Вікова періодизація розвитку особистості. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, вікові новоутворення особистості.
31. Андрагогіка як галузь педагогічного знання. Сутність освіти для сталого розвитку.
32. Сутність концепції «Освіта протягом життя»: світовий досвід і українська практика.
33. Концептуальні засади реформування середньої школи (НУШ).
34. Навчання на дослідницькій основі. Методи залучення студентів до науково-дослідної роботи.
35. Сутність деонтології як складової етико-педагогічного знання. Проблема академічної прозорості та доброчесності сучасної освіти.
36. Сутність комунікативної культури педагога як основи сучасної освітньої діяльності.
37. Поняття академічної мобільності та конкурентоспроможності фахівців.
38. Полікультурна освіта в Україні: сутність, принципи й тенденції.
39. Напрями інформатизації освіти. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології навчання.
40. Дистанційне навчання: переваги й недоліки.
41. Сутність і характеристика інтерактивних методів навчання.
42. Менеджмент освіти: сутність, функції, принципи та моделі.
43. Характеристика компонентів інформаційно-освітнього середовища ЗВО.
44. Аксиологічні пріоритети сучасної освіти.

45. Функції Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (Україна).

1.2. Перелік питань за науковими інтересами вступника (загальна педагогіка та історія педагогіки)

1. Сучасні освітні парадигми та підходи, шляхи їх реалізації.
2. Рушійні сили, закономірності та фактори розвитку особистості.
3. Сутність провідних наукових підходів до проблеми вікової періодизації.
4. Освітній процес як система (ієрархія структурних компонентів та логіка зв'язків між ними).
5. Специфіка процесу педагогічного дослідження та логіка вибору методів.
6. Імідж сучасного педагога: виклики сьогодення.
7. Характеристика основних моделей освіти: історичний аспект.
8. Становлення ідеї гуманізації освіти (провідні етапи та персоналії).
9. Українські педагоги ХХ століття та їх внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки.
10. Освітня діяльність і педагогічні погляди Б. Грінченка.

1.3. Перелік питань за науковими інтересами вступника (теорія та методика професійної освіти)

1. Тенденції розвитку професійної освіти в Україні: компетентнісна орієнтація, міждисциплінарний характер, неперервність.
2. Сучасний стан, зміст і технології забезпечення якості освіти в Україні.
3. Вплив сучасних ІК-технологій на зміну освітньої парадигми.
4. Основні принципи розвитку вищої освіти в умовах глобалізованого полікультурного світу.
5. Фундаментальні принципи розвитку сучасної професійно-педагогічної освіти.
6. Професіоналізм, його сутність. Умови розвитку професіоналізму в процесі навчання та професійної діяльності.
7. Пріоритетні напрями реформування професійно-педагогічної освіти в Україні.
8. Важливість навчання впродовж життя для підтримки професійної кар'єри та особистісного зростання.
9. Сутність інноваційності професійно-педагогічної освіти.
10. Професійна кваліфікація, рівні Національної рамки кваліфікацій.

1.4. Перелік питань за науковими інтересами вступника (теорія та методика виховання)

1. Сучасні вітчизняні та зарубіжні концепції виховання особистості.
2. Сутність та зміст процесу виховання та самовиховання особистості.
3. Провідні закономірності та принципи виховання.
4. Соціально-культурні тенденції самовизначення сучасної молоді.
5. Методи виховання особистості та їх класифікація.
6. Форми та засоби виховання особистості.
7. Сучасні технології виховання особистості.
8. Аксіологічні аспекти сучасного процесу виховання особистості.
9. Сутнісні характеристики педагогіки дозвілля як актуального напрямку сучасної теорії та практики виховання.
10. Сутність та зміст партнерської взаємодії суб'єктів у закладах середньої та вищої освіти.

1.5. Перелік питань за науковими інтересами вступника (теорія та методика навчання музики)

1. Сучасні вітчизняні та зарубіжні концепції музичного розвитку особистості.
2. Характеристика сучасних парадигм мистецької освіти.
3. Системи музичного виховання ХХ століття.
4. Зміст музичного навчання як чинник забезпечення якості вищої професійної освіти.
5. Музично-естетична компетентність як освітній результат здобувача вищої мистецької освіти.
6. Гедоністичні, комунікативні і виховні функції музичного мистецтва.
7. Розуміння музичних стилів, жанрів і форм як чинник духовного розвитку особистості.
8. Методика розвитку духовного потенціалу особистості у процесі вищої музичної освіти.
9. Засоби формування слухацької культури особистості у процесі професійної підготовки.
10. Критерії та рівні оцінних суджень особистості у музичному мистецтві.

1.6. Перелік питань за науковими інтересами вступника (теорія та методика навчання української мови)

1. Теоретичні засади методики навчання української мови в основній та профільній школах.

2. Здобутки сучасної лінгводидактики в теорії методів і прийомів навчання української мови в профільній школі.
3. Роль інтерактивних методів навчання у формуванні мовної особистості учнів старших класів.
4. Методи і прийоми навчання фонетики в п'ятих та старших класах.
5. Методика навчання учнів 5-7 класів лексикології.
6. Методика вивчення фразеології української мови, шляхи засвоєння фразеологізмів.
7. Методика навчання морфеміки та словотвору в 5-9 класах.
8. Особливості навчання орфографії української мови у 5-9 класах.
9. Методи й прийоми теоретично-практичного вивчення синтаксису у 8-9 класах.
10. Принципи побудови чинних програм та підручників з української мови для 5-11 класів.

1.7. Перелік питань за науковими інтересами вступника (інформаційно-комунікаційні технології в освіті)

1. Види інформаційних процесів.
2. Операційна система: основні поняття та види. Порівняння різних операційних систем.
3. Поняття про мови програмування. Різні парадигми програмування. Основні моделі програмування:
4. Глобальні та локальні комп'ютерні мережі.
5. Відкриті навчально-наукові ресурси, сервіси e-science
6. Дидактичні основи створення й використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)
7. Поняття про електронне освітнє середовище, освітній простір.
8. Мультимедійні технології навчання. Дидактичні принципи побудови та проектування аудіо-, відео- і електронних навчальних посібників.
9. Застосування систем багатовимірного представлення предметної області в освіті.
10. Психолого-педагогічні особливості використання ІКТ в закладах освіти.

II. КРИТЕРІЇ ТА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Вступне випробування для майбутніх здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки здійснюється за принципом накопичувальної системи. Сумарна оцінка вступного випробування складається з балів, накопичених за окремими критеріями оцінювання запропонованих загальних та галузевих питань фахового випробування та є підставою для рейтингу. Максимальна можлива оцінка, відповідно до перелічених критеріїв, складає 100 балів. Загальна система рейтингових балів змістових блоків вступного випробування представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунок загального рейтингового балу

№	Змістові блоки фахового випробування	Кількість рейтингових балів
1	Загальнотеоретичні питання (1, 2 питання)	60
2	Опитування за науковими інтересами вступника (3 питання)	40
Загальний рейтинговий бал		100

2.1. Критерії оцінювання відповідей із загальнотеоретичних питань вступного іспиту

Максимальна оцінка за відповіді на загальнотеоретичні питання вступного іспиту складає 60 балів. Критерії оцінювання відповідей на загальнотеоретичні питання в табл. 2.

Таблиця 2

Загальні критерії оцінювання відповідей із загальнотеоретичних питань

№	Критерії оцінювання	Оцінка (у балах)
1	Відповідь, яка виявляє всебічне й глибоке знання матеріалу з кожного екзаменаційного запитання, у тому числі ґрунтовні знання першоджерел. Ця оцінка передбачає також вільну орієнтацію вступника у сучасній освітній проблематиці, системне бачення шляхів розв'язання актуальних проблем освіти. Відповіді на всі питання білета, додаткові запитання характеризуються повнотою, вичерпністю та обґрунтованістю	46-60
2	Вступник продемонстрував належний рівень володіння знаннями з кожного екзаменаційного запитання, але відповіді на питання не є повними, вичерпними та аргументованими	31-45
3	Вступник виявив поверхові, фрагментарні знання, недостатнє володіння понятійним апаратом, відсутність цілісності знань, частково знає основні літературні джерела	16-30
4	Відповідь вступника свідчить про низький рівень володіння обсягом і змістом понятійного апарату, фрагментарність знань із теорії освіти. Вступник допускає суттєві помилки в характеристиці освітніх явищ, фактів	1-15

2.2. Критерії оцінювання результатів опитування за науковими інтересами вступника

Максимальна оцінка за відповіді на запитання опитувальника за науковими інтересами вступника складає 40 балів. Критерії оцінювання відповідей на запитання опитувальника в табл. 3.

Таблиця 3

№	Критерії оцінювання	Оцінка (у балах)
1	Вступник вільно орієнтується в сучасних освітніх проблемах та усвідомлює шляхи їх вирішення, репрезентує та позиціонує власну думку	28-40
2	Вступник орієнтується в проблемних питаннях сучасної освіти, усвідомлює важливість їх вирішення, проте не повною мірою може аналізувати міждисциплінарні явища і процеси, демонструвати власну позицію з обговорюваних наукових питань	14-27
3	Вступник поверхово розуміється в проблемах сучасної освіти, не виявляє здатності здійснювати науковий аналіз педагогічних явищ і процесів, висувати інноваційні ідеї, що відповідають освітнім трендам	1-13

III. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст.: монографія. Київ : Богданова А.М., 2009. 406 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Київ : Либідь, 2003. Кн.1 278 с; кн. 2. 342 с.
3. Воробйова О., Гриценко М., Луговий В., Слюсаренко О., Ставицький А., Таланова Ж., Ткаченко В. Гуманізація вищої освіти як засіб забезпечення її якості в Україні: методичні рекомендації. Київ : ІВО : НАПН України, 2016. 117 с.
4. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с. URL: <https://hum.edu-lib.com/pedagogika-psihologiya/goncharenko-s-u-pedagogichni-doslidzhennya-metodologichni-poradi-molodim-naukovtsyam> (дата звернення: 10.02.2021).
5. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 302 с.
6. Духовність особистості в системі мистецької освіти: зб. пр. наук. шк. д-ра пед. наук, проф. О. М. Олексюк. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. 192 с.
7. Енциклопедія освіти / голов. Ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
8. Желанова В. В., Чернуха Н. М. Реалізація поліпарадигмальної методології у сучасній вищій освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2014. Випуск III–IV. С. 17–22.

9. Зінченко В., Горбунова Л., Курбатов С., Мелков Ю. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: методичні рекомендації / за ред. В. Зінченка. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2019. 107 с.
10. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник для студентів вищих навч. закладів. 3-є вид. Київ : Видавництво Ліра-К., 2016. 608 с.
11. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навчальний посібник. 2-є вид., переробл. і доп. Київ : Видавництво Ліра-К., 2017. 456 с.
12. Концепція розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konserciji-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 10.02.2021).
13. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.) : монографія. Київ : Богданова А. М., 2009. 404 с.
14. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
15. Михайлюк А.М. Педагогіка:інтерактивний контент.Навчально-методичний посібник. Київ: Видавництво «Каравела»,2023.244 с.
16. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.
17. Національна рамка кваліфікацій. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy>
18. Огнев'юк В. О. Освіта міжпарадигмального періоду. *Нова парадигма*, 2005. Вип. 50. С. 36–48.
19. Огнев'юк В. О. Український університет у добу експонентного розвитку. Освітологічний дискурс, 2018.№1-2. С.1-25.
20. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 248 с.
21. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник / Київ: МОН, 2023. - 64 с.
22. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
23. Про вищу освіту : Закон України від 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.02.2021).
24. Про освіту : Закон України від 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.02.2021).

25. Рекомендації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти стосовно запровадження внутрішньої системи забезпечення якості. URL: <https://naqa.gov.ua/2019/07/>
26. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
27. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник для магістрів спец. «Педагогіка вищої школи». Рівне : Волинські обереги, 2013. 359 с.
28. Сисоєва С. О. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11033/1/Sysoeva%20S.A.%202015.pdf> (дата звернення: 10.02.2021).
29. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) / Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти. Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf (дата звернення: 10.02.2021).
30. Професійна освіта: адрагогічний підхід: монографія/кол.авторів: за ред.О.А.Дубасенюк.-Житомир:Вид.О.О.Євєнюк, 2018.452 с.
31. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti>.
32. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : АПН., 2003. 68 с.
33. Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: моногр. / редкол.: В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва, Я.С. Фруктова. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 912 с.
34. Хоружа Л. Л. У пошуках нової педагогіки: критичний аналіз. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ: Видавництво ВП «Едельвейс», 2016. № 3–4 (48–49). С.7–11.
35. Хоружа Л.Л. Конструктивний підхід у навчанні: з досвіду діяльності центрів компетентностей у європейських університетах. *Вища школа*. Київ, 2017. № 8. С. 57–67.
36. Хоружа Л.Л. Інваріантність та варіативність професійної діяльності викладача вищої школи в епоху змін. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти* : монографія / керізн. авт. кол. Н. В. Гузій. Мін-во освіти і науки України, Нац.

пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 40–58.

37. Хоружа Л. Л. Сучасні стратегії трансформації змісту педагогічної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2020. №33, С. 8–16.

38. Хоружий Г.Ф. Європейська політика вищої освіти. Монографія. Полтава:Дивосвіт,2016.-384 с.

39. Чернуха Н. М. Інтеграційні процеси у вищій освіті : навчальний посібник. Київ : Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 2015. 92 с.

40. Modern Technologies in Education. Collective Scientific Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018; ISBN 978-83-946765-5-1; pp. 495, illus., tabs., bibls.